

О. Г. Євсюкова, асистент (*ХНУРЕ, Харків*)

ЖИТТЯ ТА ПОБУТ УКРАЇНЦІВ В УМОВАХ ОКУПАЦІЇ В РОКИ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

Друга світова війна стала страшним лихом для українців. У сучасній українській історіографії її висвітленню присвячено величезний масив наукових досліджень. Але лише незначна частина з них розглядає питання, пов'язані із життям простих людей на окупованій території. Останнім часом все більше уваги історики починають приділяти проблематиці, яка лежить у площині таких напрямків як історична антропологія та історія повсякдення. Щодо історії Другої світової війни, то ще досі питання повсякдення та побуту цивільного населення не отримали достатнього висвітлення. Наслідки масштабної катастрофи ХХ століття на рівні індивідуального досвіду звичайних людей та соціального контексту подій досі не є в достатній мірі відрефлексованими в фаховій літературі та публіцистиці.

Особливо важливо підійти до вивчення цього аспекту без ідеологічних упереджень радянських часів, які часто зводили весь спектр питань життя в окупації до колабораціонізму місцевого населення. В даній роботі розглянемо становище українців, їх життя та побут на окупованій нацистами території.

Страшні поразки Червоної Армії на початку війни призвели до того, що вже в перші місяці війни більша частина української території була зайнята ворогом. Відтак українське населення, 95 % якого залишилось на місці свого проживання, мусило пристосуватися до нових умов життя. Економіка війни вимагала залучення усіх ресурсів для потреб фронту. У ці часи жителям українцям довелося пройти складний шлях боротьби за виживання

З початком гітлерівської окупації це обернулося для мешканців міст і промислових центрів масовим безробіттям. Проте окупаційний режим справився з цією проблемою досить швидко. Потребуючи якнайшвидшого відновлення підприємств і шляхів, нацисти запровадили трудову повинність для всього населення. За допомогою допоміжних управ і поліції була організована обов'язкова реєстрація працездатних. їм видавали робочу книжку чи картки, які щотижня підписувалися роботодавцями. Лише за наявності таких документів можна було отримати продукти харчування. Норми їх видачі були вкрай низькими. Харчів не вистачало навіть для відновлення сил самого робітника, а тим більше членів його родини.

Через виснаження робітники мусили кидати роботу. Вони могли займатися обмінними операціями, але постійно ризикували потрапити до трудового табору під час облави. У такому випадку їхні сім'ї залишалися без будь-якої підтримки. Бранців трудових таборів використовували для робіт у сільському господарстві, у найнебезпечнішому будівництві, для ремонту шляхів.

Масове голодування стало ознакою міського життя вже в першу воєнну зиму. У пошуках продуктів міські жителі йшли зі своїм жалюгідним майном у

села, часто помираючи в дорозі. Тих, кому пощастило виміняти продукти, при поверненні до міста затримували патрулі польової жандармерії.

Ознакою повсякдення стали такі хвороби, як черевний і висипний тиф, дизентерія, туберкульоз.

Однією з форм пограбування населення стали різні державні податки. Мешканці окупованих територій сплачували податок на заробітну плату й потреби житлового будівництва, на благодійну справу, худобу та ін. Крім того, діяли місцеві податки.

Пограбування й приниження зумовлювалися політикою сегрегації. У містах при входах до магазинів, перукарень та інших громадських закладів вивішували оголошення: «Тільки для німців», «Українцям вхід заборонений». У багатьох місцевостях корінним мешканцям заборонялося користуватися залізницею, трамваєм, електрострумом, телеграфом, поштою. За умов воєнного часу головним економічним завданням, яке покладалося на окупаційні власті в Україні, було безперебійне забезпечення продовольством вермахту та Німеччини. Тому вони зосередилися насамперед на експлуатації сільського населення. З цією метою окупанти зберегли громадські форми господарювання, трансформували колгоспи в «громадські господарства», а радгоспи – у «державні маєтки».

На полях застосовувалася переважно ручна праця, оскільки техніка була евакуйована або знищена. У цьому зв'язку до сезонних робіт залучали всіх працездатних без винятку. Робочий день тривав від сходу до заходу сонця. Постійним явищем стали фізичні покарання за зволікання на роботі чи її припинення, за зупинку чи пошкодження механізмів. За неякісну чи невчасно виконану роботу селян штрафували, відбирали в них городи, брали заручників, яких страчували за незадовільну роботу всієї громади.

Складовою масового знищення населення України стало цілеспрямоване винищення євреїв, циган і психічно хворих людей.

Провал плану блицкригу, мобілізація працівників промисловості та сільського господарства до діючої армії спричинила в Німеччині гострий дефіцит робочої сили. Щоб вирішити цю проблему, гітлерівське керівництво розпочало вербування робітників на окупованих територіях.

Отже вивчення повсякденного життя людей в умовах окупації неодмінно приводить до важливих світоглядних висновків. Як образно писав Валерій Грузин, історик «піднімається над документальним жанром до філософських узагальнень», розглядаючи цю проблему як зіткнення двох полярних сил – «держава-людина». Причому держави як тоталітарні системи: «окупанти, що тримали “тубільне” населення ... за варварське бидло, і радянське керівництво, яке тримало своїх громадян за ніщо, не лише залишивши їх на призволяще, а й підставляючи їх під дула “шмайсерів”» [1, с. 10]. Ми, разом з світовою спільнотою, повинні докласти всі зусилля, щоб такі страшні часи більше школи не повторилися. Ніколи знову.

Література

1. Малаков Д. Оті два роки... У Києві при німцях. – К., 2002. – 320 с.